

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2022|033 VAN 8 SEPTEMBER 2022

OVER DE VOORLOPIGE BESCHERMING ALS ARCHEOLOGISCHE SITE VAN DE KASTEELSITE VAN GREVENBROEK IN HAMONT-ACHEL, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER MATTHIAS DIEPENDAELE VAN 28 JULI 2022

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 8 september 2022 volgend advies uit:

1. De VCOE ontving op 28 juli 2022 een adviesvraag van Matthias Diependaele, Vlaams minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed, over de voorlopige bescherming als archeologische site van de kasteelsite van Grevenbroek in Hamont-Achel. De commissie spreekt zich in dit advies uit over de documenten in het kader van de voorlopige bescherming, met name: (a) het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming, (b) de fotoregistratie, (c) het afbakeningsplan, (d) de documentatiebijlage en (e) het inhoudelijk beschermingsdossier.
2. De omwalde en omgrachte kasteelsite van Grevenbroek, met in het zuiden het oude ‘*hooghuys*’ en in het noorden een later neerhof, gaat met zekerheid terug tot de 14de eeuw. Het was aanvankelijk de hoofdplaats van de zelfstandige heerlijkheid van Hamont, Achel en Lille. Na de inbeslagname (1367) en verwoesting (1401) van de oude burcht door de prinsbisschop van Luik bleef de vervallen site in gebruik, tot ze aan het begin van de Spaanse Successieoorlog (1702) volledig werd vernield. Vandaag zijn de omwalling en enkele – vermoedelijk originele – muurresten nog duidelijk zichtbaar op het terrein. Geofysisch onderzoek en booronderzoek wezen bovendien op een veelheid aan archeologische sporen in de ondergrond. Dit recente onderzoek vormt de aanleiding voor de bescherming als archeologische site.

De commissie stelt allereerst vast dat het ad hoc-beschermingsvoorstel goed is gedocumenteerd. Het inhoudelijk dossier beschrijft de historische en huidige toestand op basis van actuele inzichten en toont het archeologische belang van de site duidelijk aan. De commissie kan een bescherming dan ook ondersteunen. In het dossier ontbreekt wel nog een expliciete afweging binnen het Vlaamse perspectief. Zo wordt de kasteelsite van Grevenbroek niet gekaderd ten opzichte van gelijkaardige (al dan niet reeds beschermde) archeologische sites van middeleeuwse burchten. Ook wordt niet concreet geduid in hoeverre de site beantwoordt aan de selectiecriteria van de zeldzaamheid, herkenbaarheid, representativiteit, ensemblewaarde en contextwaarde. Het dossier stelt enkel dat het gaat om ‘*één van de zeldzame middeleeuwse burchtsites in het noorden van de provincie Limburg*’. De commissie vraagt de selectie van de site alsnog expliciet te duiden aan de hand van de selectiecriteria.

De commissie wijst daarnaast op de historische relatie met de als cultuurhistorisch landschap en monument beschermde ‘Tomp van Grevenbroek en omgeving’. Voor de Tomp en delen van het omliggende (beschermde) natuurgebied werd zeer recent (mei 2022) een geïntegreerd beheersplan goedgekeurd.¹ Dit beheersplan heeft ook betrekking op de kasteelsite van Grevenbroek en haar directe omgeving, maar wordt in het beschermingsdossier niet vermeld. Het is de commissie bijgevolg onduidelijk hoe beide initiatieven – het goedgekeurde beheersplan en de voorliggende bescherming – zich tot elkaar verhouden en wat de eventuele consequenties zijn

¹ J. Goovaerts & P. Vervecken, *Geïntegreerd beheersplan ‘De Tomp en omgeving’* (2020; goedgekeurd op 2 mei 2022): <https://plannen.onroenderfgoed.be/plannen/1650>

van een bijkomende bescherming als archeologische site voor de bestaande geïntegreerde aanpak. Vooral op vlak van beheersvisie is verduidelijking nodig (zie verder par. 5 van dit advies).

3. Artikel 1 van het ministerieel besluit legt de voorlopige bescherming als archeologische site vast en verwijst naar de als bijlage opgenomen fotoregistratie. De gebruikelijke verwijzing naar het afbakeningsplan ('*MB_bijlage1_plan*') dient nog toegevoegd te worden.

De commissie heeft vragen bij de voorgestelde afbakening die zich beperkt tot de contouren van de omwalling. Als motivering verwijst het inhoudelijk dossier naar de combinatie van zichtbare structuren en het digitaal hoogtemodel met gegevens uit het terreinonderzoek. Aangezien het rapport van dit onderzoek² niet publiek beschikbaar is kan de commissie de afbakeningskeuze niet verifiëren. Zo is het onduidelijk waarom de bescherming niet uitgebreid wordt met de oostelijke zone buiten de omwalling, waar volgens 'figuur 6' van de documentatiebijlage sporen van vergravingen en baksteenrestanten zijn gedetecteerd. Bovendien is er in de historische bronnen sprake van een noordelijke toegang met poortgebouw en stallingen buiten de omwalling, die niet meegenomen lijken te zijn in de bescherming. De (selectief) uitgevoerde boringen buiten de omwalling zouden dan weer enkel wijzen op de aanwezigheid van een natuurlijke bodem.

De commissie vraagt de beperking van de afbakening tot enkel de omwalde zone verder te verduidelijken aan de hand van de onderzoeksresultaten. Indien er buiten de omwalling mogelijk archeologische sporen aanwezig zijn die verband houden met de kasteelsite, moet een ruimere afbakening vastgelegd worden.

4. Artikel 2 van het ministerieel besluit verwijst naar de archeologische waarde die de bescherming verantwoordt, en somt de erfgoedkenmerken en -elementen op. De commissie onderschrijft deze archeologische waarde, gelet op de aangetoonde aanwezigheid van zowel ondergrondse als bovengrondse restanten van het kasteel en de betekenis van de site voor de geschiedenis van het graafschap Loon en het prinsbisdom Luik. Bijzonder is ook de nog zeer herkenbare omwalling in het landschap.
5. Artikel 3 van het ministerieel besluit formuleert uitvoerige beheersdoelstellingen. Zoals hierboven aangehaald voorziet het recent goedgekeurde, geïntegreerde beheersplan van de 'Tomp en omgeving' reeds beheersmaatregelen voor de (nog niet beschermd) site. Deze maatregelen (bv. visualisering d.m.v. muurtjes, verbreding gracht) stroken niet helemaal met de nu voorgestelde beheersvisie.³ De commissie vraagt te verduidelijken in welke mate het bestaande geïntegreerde beheersplan geldig en compatibel blijft bij een bescherming als archeologische site.

Wat betreft de concrete beheersdoelstellingen in het beschermingsbesluit ondersteunt de commissie de nadruk op *in situ* bewaring van zowel het bodemarchief als de zichtbare omwalling, grachten en muurstructuren. In het geval *in situ* behoud niet (meer) mogelijk is dringt het beschermingsbesluit terecht aan op wetenschappelijk onderzoek met doorgedreven verwerking en publicatie. Ook dienen noodzakelijke bodemingrepen tot een absoluut minimum beperkt te blijven en benadrukt het besluit dat voorzichtigheid geboden is op vlak van landgebruik en waterhuishouding. De commissie onderschrijft aldus de doelstelling om de site als open grasland te vrijwaren, met toepassing van een aangepast maaibeheer

Het is tot slot positief dat de beheersvisie aandacht heeft voor het educatief potentieel van de site. De commissie ondersteunt dan ook de voorziene mogelijkheid tot duiding en ontsluiting voor zover de inrichting die hiervoor nodig is, het duurzame *in situ* behoud van de archeologische

² P. De Smedt, *Rapport geofysisch bodemonderzoek Grevenbroek, België* (onuitgegeven rapport, 2019).

³ Cf. Goovaerts & Vervecken, *Geïntegreerd beheersplan: deel 4 – beheerrapport* (2020; goedgekeurd op 2 mei 2022), pag. 43-45.

resten garandeert.

6. Artikel 4 van het ministerieel besluit bevat de voorschriften voor instandhouding en onderhoud. De commissie kan deze ondersteunen.
7. De commissie gaat tevens akkoord met de toelatingsplichtige handelingen zoals opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.
8. Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen geeft de commissie een voorwaardelijk gunstig advies voor de voorlopige bescherming als archeologische site van de kasteelsite van Grevenbroek in Hamont-Achel. De commissie vraagt:
 - de selectie van de site alsnog expliciet te duiden aan de hand van de selectiecriteria;
 - in het ministerieel besluit te verwijzen naar het afbakeningsplan;
 - de afbakeningskeuze verder te verduidelijken aan de hand van de onderzoeksresultaten en desgevallend een ruimere afbakening vast te leggen;
 - te verduidelijken in welke mate het bestaande geïntegreerde beheersplan geldig en compatibel blijft bij een bescherming als archeologische site.

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt

Voorzitter